

ÇOCUK DAVRANIŞLARINI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Güzin SÜBAŞI

Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara

Neslihan ŞEHİRLİ

Kastamonu Kız Meslek Lisesi, Kastamonu

Özet

Bu çalışmada, Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği geliştirilerek, geçerlik ve güvenilirliği incelenmiştir. Veriler; 2005–2006 yılında Kastamonu il merkezi ve Daday, Devrekâni, Seydiler, Taşköprü ilçelerinde okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 243 çocuğun 20 öğretmeninden elde edilmiştir.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği'nin geliştirilmesinde önce uzman görüşleri alınarak ölçek maddeleri belirlenmiş, uygulamadan sonra da bu maddelerin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılarak ölçek oluşturulmuştur.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda, 73 madde 3 faktör altında, (İsyankar davranışlar, Uyum, Sosyal kaygı) toplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığını saptamak amacıyla uygulanan Cronbach Alfa katsayısı ölçek toplamında .95, Spearman Brown iki yarı test korelasyon katsayısı da toplamda .82 olarak bulunmuştur. Madde analizi sonucunda ise toplam ölçek bazında hesaplanan tüm korelasyonların .001 düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen bulgular, ölçeğin Türkiye'de geçerli ve güvenilir olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

***Anahtar Kelimeler:** İstenmeyen davranışlar, davranış ve uyum sorunları, okul öncesi, çocuk, ölçek, geçerlik, güvenilirlik.*

DEVELOPING THE CHILD BEHAVIOUR EVALUATION SCALE: THE VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

Abstract

In this study, Child Behavior Evaluation Scale was developed; thus, validity and reliability of the scale was examined. Data was gathered from 20 teachers of 243 children, who were studying at pre-school education institutions of Kastamonu provincial centre and Daday, Devrekâni, Seydiler and Taşköprü districts, in 2005 and 2006.

Experts' views were taken as the point of departure in developing Child Behavior Evaluation

Scale; hence, items in the scale were determined accordingly. The scale was developed according to validity and reliability tests of the items that were done following the application.

In accordance with the explanatory factor analysis, 73 items were grouped under three factors (disobedient behaviors, adjustment, and social anxiety). Cronbach Alfa coefficient and Spearman Brown split half reliability coefficients were used for determining the consistency of the scale. Former yielded .95 and latter .82. The item analysis indicated that all correlations were significant at .001 level.

Results showed that the scale is valid and reliable for application in Turkey.

KEY WORDS: *Undesired behaviors, behavioral and adjustment problems, pre-school, child, scale, validity, reliability.*

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmenin beraberinde getirdiği sosyal, ekonomik ve kültürel alanda gelişme ve değişimler çözülmesi gereken uyum sorunlarını oluşturmakta ve gelişme ve değişimlere ayak uydurabilen, çevresi ile dengeli ilişkiler kurabilen ya da uyum sağlayamayan bireyler toplum içinde yer almaktadır. Uyum bireyin, çevresiyle etkileşimi süresince çevresindeki değişikliklere uygun davranış şekilleri bulabilmesi, benliği ve içinde yaşadığı çevre ile dengeli bir ilişki kurabilmesi, bu ilişkiyi yaşam boyu devam ettirebilmesidir (Başaran, 1974; Yavuzer, 1985; Aslan, 1997; Çakmak ve Saatçioğlu, 2003). Yapılan araştırmalarda çocukların anaokulundan dördüncü sınıfa dek geçen sürede uyumlu eğilim göstermedikleri, erkek çocuklarının kızlara göre uyumsuz davranışları daha çok sergiledikleri ve bu uyumsuzlukların kişilik sorunlarından çok davranış sorunlarında daha geçerli olduğu görülmüştür (Lindholm ve Touliatos, 1981).

Çocukların davranış sorunlarına çeşitli etkenler neden olmaktadır. Bunlardan bir kısmı çocukla ilgiliyken bazıları uygun olmayan programla ya da öğrenme ortamındaki koşullarla ilgilidir (Jones, Ling ve Charlton, 1999). Bu nedenle çocuktaki davranış sorunları iç ve dış nedenler olarak ikiye ayrılabilir. Sosyo-ekonomik statü, etnik gruplara ait olma, annenin depresif ve rahatsızlığının olması dış nedenler, ebeveynlik uygulamalarının, çocuğun geçirdiği hastalıkların çocukta bıraktığı izler iç nedenler olarak sıralanabilir. Bu etkiler fazla önemli olmasa da bir araya geldiğinde çocuğun içsel ve dışsal davranışları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır (Pike, Iervolino, Eley, Price ve Plomin, 2006). Davranışın istendik ya da istenmedik olarak değerlendirilmesinde süreklilik, yoğunluk, ısrarlılık, şiddet, davranışı gösteren kişinin gelişim dönemi, yaşı, cinsiyeti, sorun ve engelleri, toplumun kültürel yapısı, aile ortamı, okul ve sınıf çevresi, koşullar, mekân gibi boyutlar önemlidir (Lewis, 1990; Morgan, 1998; Jones, Ling ve Charlton, 1999; Humphreys, 1999; Karaoğlu, 2002). Ayrıca çocuklar çevrelerindeki yetişkinlerle farklı etkileşim içinde olmaları nedeniyle ev ve okul ortamlarında farklı davranabilirler (Cai, Kaiser ve Hancock, 2004). Genellikle uygun olmayan aile, eğitim ve toplum çevresi içinde bu tür bozukluklarla daha sık karşılaşılır

(Öztürk,1997). Davranış sorunları erken çocukluk döneminde çocukluklar arasında yaygın olarak görülmektedir (Mcgee, Silva ve Williams, 1984; Douglas, 1989; Herrera ve Little, 2005). Luk, Leung, Bacon-Shone et al., (1991) araştırmalarında genel nüfustaki anaokulu çocuklarının %5-14'ünün orta ve ciddi davranış sorunları sergilediklerini ortaya çıkarmışlardır.Yapılan diğer araştırmalarda da 18 yaşın altındaki çocuk ve ergenlerin %12-22'sinin ruh sağlığı hizmetlerine gereksinim duymakta olduğu bulunmuş ve yaklaşık yedi buçuk milyon çocuk ve ergenin, bir ya da daha fazla psikolojik bozukluk gösterdiği tahmin edilmiştir (Greenberg, Domitrovich ve Bumbarger, 2001). Barron ve Earls (1984) anaokulundaki erken davranış sorunlarının görece sabit ve okulda ve ergenlikteki depresyon, intihar düşüncesi, kaygı ve suçluluk gibi ciddi psikiyatrik bozuklukların ve davranış sorunlarının göstergesi olduğunu belirtmiştir. Douglas (1989) ise çocukların erken yaşta gösterdikleri davranış sorunlarının daha sonra kaybolduğunu, ancak bazı çocuklarda devam ettiğini söylemektedir. Caspi (1995) çalışmasında üç yaşında ortaya çıkan mizacın yetişkin dönemindeki davranış sorunlarının yordayıcısı olduğunu ortaya koyup küçük yaşlardaki tek başına kontrol eksikliğinin ve olumsuz duygusallığın 15 yaşlarındaki saldırganlık gibi dışsal sorunların yordayıcısı olduğunu bulmuştur (Akt. Nelson, Martin, Hodge, Havill ve Kamphaus, 1999) Genellikle kızların davranışları öğretmenlerin okuldaki davranışlara ilişkin beklentilerine uygunken erkek çocuklarının özellikle okulöncesi dönem olmak üzere çocuklukta daha çok dışsal sorunlar sergiledikleri dikkati çekmektedir (Hammarberg ve Hagekull, 2002).

Zahn-Waxler, Friedman, Cole et al., (1996) davranış sorunları (muhalefet, kızgınlık, saldırganlık) olan çocukların diğer çocuklardan farklı olduğunu ancak bu farklılıkların anlamlı olmadığını çalışmasında ortaya çıkarmış ve çocukların davranış sorunları olsun ya da olmasın kızgınlık ve saldırganlık gösterdiklerini bildirmiştir.

Luk, Leung, Bacon-Shone et al., (1991) çalışmalarında, okul öncesi dönemde cinsiyetle davranış bozukluğu arasında anlamlı ilişki bulmuşlar , erkek çocuklarının az, orta ve ciddi davranış bozukluğu kategorilerinde daha çok yer aldıklarını belirtmişlerdir.

Fuchs-Beauchamp (1996) okul öncesi dönem çocuklarının kendine olan güvenini araştırdıkları çalışmasında kızların okulla ve akranla ilgili etkinliklerde erkeklere oranla kendilerini daha güvenli gördüklerini belirtmiştir.

Schmitz, Fulker, Plomin et al., (1999) davranış sorunlarında paylaşılan çevrenin etkisinin yüksek olduğunu, mizaçta bu etkinin belirgin olmadığını, çocuk büyüdükçe genetik etkiler altında utangaçlığın artış gösterdiğini ama duygusallığın uzaklaştığını, sonuçta tüm sorunların ve mizacın genetik etkilerle arasındaki korelasyonun anlamlı olduğunu belirtmişlerdir.

Çocuğun yaşamında önemli yere sahip olan ilk altı yaşta, çocukların özelliklerinin bilinmesi, davranışlarının takip edilmesi, gerektiğinde zaman kaybetmeden önlemele-

rin alınması önemlidir. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için de çocukların istenmeyen davranışlarının neler olabileceğinin saptanması ve toplumun dikkatinin bu konulara çekilmesi gerekir. Bunların yapılabilmesi de ancak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı ile mümkündür. Bu özelliklere uygun bir ölçek çocuk hakkında sağlıklı bilgi edinilmesini ve bu bilgilerin paylaşılmasını sağlayacak buna göre erken dönemlerde gerekli önlemler alınarak uygun eğitim programları hazırlanabilecektir. Bu çalışmada; çocukların istenmeyen bazı davranışları ele alınmış, bu amaçla alanyazın taranmış ve sonuçta; bu güne kadar Türkiye’de yapılan araştırmalarda, özellikle çocukların dikkat eksiklikleri ve aşırı hareketlilik bozukluklarına, özbakım becerilerine, alışkanlık bozukluklarına önem verilmiş olduğu, duygusal ve davranışsal bozukluklara ise bu konular çerçevesinde daha az değinildiği, çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının ölçümünde genellikle aynı ölçeklerin kullanıldığı ve araştırmalarda çocukların yaş aralıklarının geniş tutulduğu görülmüştür. Bu çalışmada, yaş aralığı kısa tutularak çocukların genel olarak istenmeyen davranışlarının neler olduğuna ilişkin Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği geliştirilmiştir.

Bu çalışmada, Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği Türkiye’de beş-altı yaş grubundaki çocukların istenmeyen bazı davranışlarının belirlenmesinde kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı mıdır? sorusuna yanıt aranmıştır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma; beş-altı yaş grubunda bulunan çocukların duygusal ve davranışsal yönden gösterdikleri istenmeyen bazı davranışlarını ölçmeye yönelik geçerlik ve güvenilirlik açısından yeterli bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Araştırmada veriler okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden beş-altı yaş grubu çocuklarından elde edilmiştir.

Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Kastamonu İli ve merkez ilçelerinde okulöncesi eğitimi kurumlarına devam eden beş-altı yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır. Örneklem ise, gelişigüzel örnekleme yöntemi ile belirlenen Kastamonu merkez ve Daday, Devrekâni, Seydiler, Taşköprü ilçelerinde bulunan bir anaokulu, bir uygulamalı anaokulu ve dokuz anasınıfı, bu okullarda bulunun 243 çocuk ve 20 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan çocukların % 53.5’i erkek, % 46.5’i kızdır. Çocukların yaşlarına göre dağılımlarına bakıldığında ise grubun % 19’u beş yaşında, kalan % 81’i ise altı yaşındadır.

Veri Toplama Araçları

Veri toplamada, araştırmacı tarafından geliştirilen Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi

Ölçeğin uygulama formunun oluşturulması iki aşamada tamamlanmıştır. Ölçekte yer alacak maddeleri belirlemeye yönelik birinci aşamada, ilk olarak alanyazın taranmış ve bu güne kadar geliştirilen ölçekler incelenmiştir. Kavramsal çerçeve oluşturulduktan sonra ölçeği oluşturacak maddeler düzenlenmiştir. Ölçek maddelerinin oluşumunda çocuk davranışlarını ölçmeye yönelik 6-18 Yaş İçin Çocuk Davranışları Kontrol Listesi (Child Behaviour Checklist For Ages 6–18) (Achenbach, 2001) ,Ebeveyn Değerlendirme Ölçeği:Çocuklar İçin Davranış değerlendirme sistemi (Parent Rating Scales: Behavior Assessment System for Children) (Reynolds ve Kamphaus, 2004), Çocuk Problemleri Kontrol Listesi (Children’s Problems Checklist) (Schinka, 1985) ölçeklerden yararlanılmıştır. Sonuçta, 14 temel alt başlık-sınıflama dikkate alınarak 155 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur.Genellikle ölçekte kullanılması tasarlanan madde sayısının, olanak varsa üç-dört katının veya daha fazlasının hazırlanması gerekmektedir.Çünkü maddelerin bir grup üzerinde denenmesinden sonra amaca hizmet etmeyen yeterli güvenilirlik ve geçerlikte olmayan maddeler çıkabilir. Çok sayıda madde arasından istenen kapsayıcılıkta ve ayırt edicilikte madde seçme olanağı bu şekilde daha fazlaşmaktadır (Tezbaşaran,1997). Çalışmada maddeler saldırganlık, kaygı, korku, dikkat problemleri, aşırı hareketlilik, utangaçlık, kıskançlık, inatçılık, öfke, güven, iletişim, sosyal uyum, duygusal kontrol ve isyankar davranışlar başlıkları dikkate alınarak oluşturulmuştur. İkinci aşamada, ölçeğin taslak formunda yer alan maddelerin ölçülmek istenilen özelliği ölçmedeki uygunluğunu değerlendirmek amacıyla 11 alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Uzmanların görüşleri doğrultusunda ölçekten 39 madde çıkartılarak beş-altı yaş çocuklarına yönelik 116 maddeden oluşan, “Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği” uygulama formu elde edilmiştir.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği 243 çocuğa öğretmenleri aracılığıyla uygulanmıştır. Bunun için araştırmacı, öğretmenleri tek tek ziyaret etmiş ve uygulama hakkında bilgi vermiştir.

Yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda 73 maddelik ölçek oluşturulmuştur.

Ölçeğin Puanlanması

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği, 3 faktörden (isyankar davranışlar, uyum ve sosyal kaygı) ve 73 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği’ nin puanlanması yanıtlanan maddelerine verilen puanların toplanmasını gerektirmektedir. Ölçeğin yanıtlanması beş dereceli yanıt seçeneklerinde yapılmaktadır. Seçenekler “Her Zaman Katılıyorum”, “Sıklıkla Katılıyorum”, “Bazen Katılıyorum”, “Nadiren Katılıyorum” ve “Hiçbir Zaman Katılmıyorum” şeklinde düzenlenmiştir. Puanlamada “Hiçbir Zaman” 1, “Nadiren” 2, “Bazen”3, “Sıklıkla” 4, “Her Zaman” 5 olarak puanlanmaktadır. Ölçekte 21 madde olumlu anlam taşıdığından tersine çevrilerek puanlanmaktadır. Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği’ nden alınabilecek en yüksek puan 365, en düşük puan 73’ dür.

Alınan puanın yüksek olması genel olarak çocuğun istenmeyen davranışlarının fazla olduğu biçiminde değerlendirilmektedir.

Verilerin Çözümlemesi

Öğretmen değerlendirmelerine dayalı olarak beş-altı yaş çocukları için toplanan verilerin analizinde SPSS 11.5 istatistik paket programı kullanılmıştır.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin geçerlilik çalışmalarında, kapsam geçerliğini belirlemek amacıyla bu alanda 11 uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. Ölçeğin ilk şeklinin yapı geçerliğini sınamak ve faktör yapısını incelemek için açımlayıcı faktör analizi (AFA) kullanılmıştır. Ayrıca, ölçekten elde edilen puanların geçerliği ile ilgili olarak en üst düzeyde sorun davranış gösteren ve en alt düzeyde sorun davranış gösteren çocuk grupları ölçek puanları arasındaki farkların test edilmesi yöntemi ile incelenmiştir. Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinden elde edilen puanların güvenilirliğini incelemek için ise, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, testi yarılama yöntemi, madde toplam korelasyonlarının hesaplanmasına ek olarak, üst % 27 ve alt % 27 grupların faktör ve madde ortalama puanları arasındaki farkların anlamlılığını test etmek için ilişkisiz t- testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği' nin kapsam geçerliğini belirlemek amacıyla bu alanda 11 uzmanın görüşlerine başvurularak ölçek maddeleri oluşturulmuştur.

Ölçeğin uygulanması sonucu elde edilen puanlarla ölçeğin ilk şekli, faktöryel yapısını tanımlayan yapı geçerliği bakımından incelenmiştir. Yapı geçerliği durumunu sınamak için ilk olarak ölçümlerden elde edilen puanlara açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi, çok sayıda değişkenden (maddeden) bu değişkenlerin birlikte açıklayabildikleri az sayıda tanımlanabilen anlamlı yapılara ulaşmayı hedefler. Açımlayıcı faktör analizinde, ölçekte yer alan bir maddenin tanımlanacak olan bir faktörde yer alıp almaması, o faktörle olan ilişkisini gösteren yük değerinin yüksek olmasına bağlıdır. Bir faktörle yüksek yük değeri veren maddeler faktörün tanımladığı yapıyı ölçen maddeler olarak adlandırılır. Madde faktör yük değerinin genellikle 0.45 ve daha yüksek olması istenmekle birlikte faktör yük değeri 0.30 olan maddeler de ölçekte tutulabilir (Büyüköztürk, Akgün, Özkahvece ve Demirel, 2004). Ölçekte yer alan 116 madde için faktör yapısını belirlemek amacıyla uygulanan ilk açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre özdeğeri 1.0' dan yüksek 25 faktör çıkmıştır. Yapılan incelemede, 43 maddenin faktör yük değerinin .30' dan düşük veya birden fazla faktörde yüksek yük değeri verdiği görülmüştür. Belirtilen maddeler çıkartılarak 73 madde üzerinden açımlayıcı faktör analizi tekrarlanmıştır. Yapılan ikinci faktör analizi sonuçları, ölçeğin üç faktörlü olarak değerlendirilebileceğini ve faktör yük değerinin iki madde (5 ve 28) dışında .40 ve üzerinde olduğunu göstermiştir. Yük dege-

rinin 5. ve 28. madde için de .30'ın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Maddelerin tamamının ise sadece bir faktörde yüksek düzeyde yüklendiği, iki faktördeki yük değerleri arasındaki farkın .10'dan yüksek olduğu görülmüştür. Açımlayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin Faktör Analizi Sonuçları

Faktör / Madde	Ortak Varyans	Yük Değeri		
		Faktör1	Faktör2	Faktör3
Faktör1: İsyankar Davranışlar				
01- Kasıtlı olarak başkalarını kızdırır.	.69	.83		
02- Engellenme karşısında aşırı tepki gösterir (bağırır, tepinir vb.)	.65	.79		
10- Kendi eşyalarına zarar verir	.36	.57		
14- Yapabildiği halde yapmamak için direnir	.42	.60		
15- Arkadaşları ile alay eder	.64	.79		
18- Kolaylıkla sesini yükseltir	.39	.60		
20- Sadece ne olacağını görmek için kuralları çiğner	.53	.72		
22- Nedeniz çocuklara vurur	.71	.81		
31- Arkadaşlarının oyunlarını bozar	.65	.80		
34- Kendi istediğinin yapılmasına izin verilmediğinde tepkisini küfür ederek gösterir	.43	.62		
38- İsteklerini ifade ederken sinirlenir	.47	.56		.37
39- Öfkesini çevreye saldırarak belli eder	.60	.75		
44- Sık sık fikirlere karşı çıkar	.54	.73		
47- İlgi ondan başka yöne doğru kaydığında değişik tepkilerle dikkati kendi üstüne çekmeye çalışır	.45	.55		
51- Kuralları çiğner	.54	.72		
52- Aile bireylerinin ya da başkalarının eşyalarına zarar verir	.38	.60		
55- Sınırlendiği zaman eline geçirdiği eşyayı karşındaki kişiye yada eşyalara fırlatır	.46	.67		
57- Yapması gereken işleri yapmak istemediği için ağır ağır yapar	.31	.48		
69- Diğer çocukları canlarını acıtmakla tehdit eder	.62	.76		
73- Hatalarını açıklandığı zaman kabul eder	.38	.48		
79- Çok kolay sinirlenir	.52	.61		.36
80- Oyuncaklarını paylaşmak istemez	.39	.53		.31
84- Çevresindeki insanları çok fazla taklit eder	.29	.54		
86- Heyecanlandığı durumlarda heyecanını kontrol edemez (örneğin; çevreye saldırır, ısırır, ağlar, bağırır gibi)	.47	.65		
88- Hep onun dediği olsun ister	.52	.64		

Faktör / Madde	Ortak Varyans	Yük Değeri		
		Faktör1	Faktör2	Faktör3
92- Her şeye öfkelenir	.55	.68		
96- Çok çılgın atar	.43	.64		
99- Sürekli tartışır	.48	.68		
102- İstekleri yerine getirilmediğinde eşyalara zarar verir	.53	.71		
103- Öfkesini inatlaşarak belli eder	.47	.65		
108- Sınırlendiği zaman karşısındaki kişiyi ısırır	.40	.61		
110- İsteklerini elde edemediğinde öfkelenmez,kendini kontrol eder	.40	.55		
115- Dinlemeyi reddeder	.31	.55		
116- Başkalarına karşı dayılanır kabadayılık eder	.60	.76		
Faktör2: Uyum				
16- Kendinden emin bir şekilde konuşur.	.52		.71	
17- Soru sorulduğunda doğru ve uygun biçimde cevaplar	.53		.67	
26- Kararlarını kolaylıkla verir	.50		.68	
30- Kendini iyi ifade eder	.62		.77	
50- Duygularını rahatlıkla ifade eder	.46		.65	
59- Giyim tarzını kendisi belirler	.44		.64	
62-Başaramadığı işleri tekrar denemek ister (Hiçbir zaman pes etmez)	.35		.58	
74- Korkularıyla kolayca başa çıkabilir	.24		.48	
75- Arkadaş grubunda oynarken genellikle oyun kurucudur	.43		.60	
81- Merak ettiği her şeyi rahatlıkla sorar	.52		.70	
82- Her yaştan insanla rahatça konuşur	.50		.67	
90- Kişisel deneyimlerini açık ve anlaşılır biçimde ifade edebilir	.60		.77	
94-Arkadaşlarına yardımcı olmaktan hoşlanır	.39	.33	.52	
95- İstemediği bir şeyi rahatlıkla söyler	.49		.70	
98- Kolay arkadaş edinir	.44		.59	
101- Duygularını uygun ve açık biçimde ifade edebilir	.58		.72	
104- Grup içinde işbirliği yapmaktan hoşlanır	.31		.47	
106- Karşılıklı konuşmaları kesintisiz, akıcı, anlamlı şekilde sürdürür	.53		.71	
113- Fikirlerini ifade ederken net ve açıktır	.62		.74	
Faktör3: Sosyal Kaygı				
03- Çabucak endişelenir	.43			.62
04- Çok uzun süre aynı şeyden korkar	.44			.62
05- Olayların önde gelen sorumlusu olarak kendini görür	.13			.31
07- Yabancılarla iletişime girmek istemez	.36			.56
09- Çok çabuk küser	.46			.59

Faktör / Madde	Ortak Varyans	Yük Değeri		
		Faktör1	Faktör2	Faktör3
19- Bir şey istemekten utanır	.42		.37	.48
21- Çocuklar tarafından oyuna son seçilendir	.43		.39	.46
25- Yeni arkadaş edinmede zorlanır	.57		.31	.66
28- Öfkelenildiği zaman kusar	.19			.37
36- Çok çabuk ağlar	.41			.60
41- Olaylar karşısında aşırı heyecanlanır	.24			.49
42- Çok yüksek sestten korkar	.43			.65
45- Çocuklardan uzak durur	.40		.35	.49
54- Yeni bir ortama girmekte zorlanır	.53		.31	.66
68- Yeni birileri ile karşılaşmak tedirginlik yaratır	.44			.61
83- Tanımadığı kişilerin bulunduğu ortamlara girdiğinde konuşmak istemez	.24			.45
87- Çevresindeki beklenmedik olaylar karşısında korkuya kapılır	.20			.42
114- Çok az arkadaşı vardır	.32			.49
Açıklanan Varyans: Faktör1:%24.3, Faktör2:%12.9, Faktör3:%6.7, Toplam:%43.9				

Not: .30'dan daha düşük olan faktör yük değerleri tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi birinci faktörde bulunan 35 maddenin faktör yükleri .48 ile .83 arasında değişmekte ve varyansın % 24.3 'ünü açıklamaktadır. İkinci faktörde bulunan 19 maddenin faktör yüklerinin de .47 ile .77 arasında değiştiği ve varyansın % 12.9'unu açıkladığı gözlenmiştir. Üçüncü faktörde bulunan 19 maddenin faktör yüklerinin ise; .31 ile .66 arasında değiştiği ve varyansın %6.7'ni açıkladığı belirlenmiştir. Açıklanan toplam varyans % 43.9'dur.

Faktörlere maddelerin içerikleri dikkate alınarak isim verilmeye çalışılmıştır. 73 maddeden oluşan ölçek 3 ana faktör altında toplanmaktadır. Birinci faktöre çocukların duygularını beklenenin dışında, çevresine ve kendisine zarar verici hareketlerle ve davranışlarla ifade ettikleri maddeleri, çoğunlukta olmasından dolayı "İsyankâr Davranışlar", ikinci faktöre "Uyum", üçüncü faktöre ise "Sosyal Kaygı" adı verilmiştir.

Alanyazınında incelenen tüm çalışmalarda faktörler belirlenirken maddelerin yük değerleri .30 ve .30'un üzerinde tutulmuştur (La Greca ve Stone, 1993; Şener, Dereboy ve Sertcan 1995; Birmaher, Khetarpal, Brent et al., 1997; Kapçı, 1998; Rothbart, Ahadi, Hershey ve Fisher, 2001; Çelik, 2003; Şahin, 2004). Geliştirilen bu ölçek de diğer geliştirilmiş tüm ölçeklerle bu değerler açısından paralellik göstermektedir. Genellikle geliştirilen tüm ölçeklerde faktör yapıları saldırganlık ya da saldırganlık maddelerini içeriğinde bulunduran isimler ile çekingenlik, pasiflik, iletişim, sosyallik gibi isimleri almış ya da içeriğinde bu başlıklara yer vermiştir. Geliştirilen Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği'nin de ilk faktörü "İsyankâr Davranışlar" adını almış ve saldırganlığı içermiştir. İkinci faktör ise "Uyum" başlığı altında güveni, iletişimi, sosyal becerileri, üçüncü faktör "Sosyal Kaygı" başlığı altında korku, endişe, utan-

gaçlık gibi duygu durumlarını içermiştir. Bu durum şu şekilde açıklanabilir: Bu dönemde çocuklarda görülen bu davranışlar yaş ve gelişim özelliği açısından kritik olan en belirgin istenmeyen bazı davranışlardır. Tüm geliştirilen ölçeklerde de bu davranışlara değinilmiştir. Çünkü yaş arttıkça davranış ve uyum sorunlarının arttığı, erken çocukluk dönemindeki davranışsal ve duygusal bozuklukların uzun süreli sorunlara neden olduğu, çocukluk döneminde görülen davranışsal ve duygusal sorunların ileriki yıllarda ve yetişkinlikteki davranışsal sorunların ve ruhsal bozukların habercisi olduğu belirtilmektedir (Nelson, Martin, Hodge et al., 1999; Babinski, Hartsough ve Lambert, 1999, Eisenberg, Fabes, Murphy et al., 1999; Akan, 2001; Roza, Hofstra, Ende ve Verhulst, 2003).

Ölçekten elde edilen puanların geçerlikleri ile ilgili olarak öğretmen görüşlerine göre aynı ortamda bulunan en üst düzeyde sorunlu olan çocuklarla en alt düzeyde sorunlu olan çocukların ölçek puanları arasındaki farklar t-testi yöntemiyle incelenmiştir. En üst düzeyde sorunlu olan çocuklarla en alt düzeyde sorunlu olan çocukların ölçek puanlarına ilişkin t- testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. En Üst Düzeyde ve En Alt Düzeyde İstenmeyen Davranış Gösteren Çocuk Gruplarının Ölçek Puanlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

Ölçek	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
İsyankar Davranışlar	Sorunlu	24	98.25	29.65	46	7.10	.000
	Sorunsuz	24	51.54	12.59			
Uyum	Sorunlu	24	47.20	16.11	46	4.41	.000
	Sorunsuz	24	30.83	8.39			
Sosyal Kaygı	Sorunlu	24	44.66	11.10	46	2.95	.005
	Sorunsuz	24	36.50	7.73			
Toplam	Sorunlu	24	190.12	38.35	46	7.80	.000
	Sorunsuz	24	118.87	22.97			

Tablo 2’deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğretmen değerlendirmelerine göre sınıfta istenmeyen davranışları genel olarak fazla gösteren grup ile çok daha az gösteren grubun ölçeğin toplamından ve alt ölçeklerinden (faktörlerinden) elde ettikleri puanların ortalamaları arasındaki farkların .01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Genel olarak istenmeyen davranışları az gösteren grubun ölçek puanlarının ortalaması da düşüktür, yani ölçek puanlarına göre daha az sorun davranışına sahiptir. Bu bulgu, Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği puanlarının geçerliğinin bir başka kanıtıdır.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinden elde edilen puanların ne derece güvenilir olduğunu değerlendirmek için madde analizine dayalı olarak hesaplanan Cronbach alfa katsayıları ve Spearman Brown iki yarı test korelasyon katsayıları incelenmiştir.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği'nin Cronbach alfa ve Spearman Brown iki yarı test korelasyon katsayı sonuçları Tablo 3' de verilmiştir.

Tablo 3. Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin Puanlarının Güvenilirliği

Ölçek	Cronbach Alpha	İki Yarı Test Korelasyonu
İsyankar Davranışlar	.96	.96
Uyum	.93	.89
Sosyal Kaygı	.88	.88
Toplam	.95	.82

Tablo 3 incelendiğinde, Cronbach alpha iç tutarlık katsayısının “İsyankar Davranışlar” alt testi için .96, “Uyum” alt testi için .93, “Sosyal Kaygı” alt testi için .88, ve toplamda .95 olduğu görülmektedir. Spearman Brown formülü ile hesaplanan iki yarı test korelasyonları ise “İsyankar Davranışlar” alt testi için .96, “Uyum” alt testi için .89, “Sosyal Kaygı” alt testi için .88 ve toplamda .82’ dir.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği’ nin değerleri de .82 ile .96 arasında değişmektedir. Sonuç olarak, Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği’ nin iç tutarlılık açısından güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

AFA ile incelenen boyutların güvenilirliklerini incelemek amacıyla faktörlerin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları ve madde toplam korelasyonlarının hesaplanmasına ek olarak, üst % 27 ve alt% 27 grupların faktör ve madde ortalama puanları arasındaki farkların anlamlılığını test etmek için ilişkisiz t-testi kullanılmıştır.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği’nde yer alan maddelerin çocukları istenmeyen bazı davranışlar bakımından ne derece ayırt ettiğine ilişkin hesaplanan madde istatistiklerine göre madde-toplam korelasyonlarının, birinci faktörde .81 ile .49; ikinci faktörde .76 ile .45; üçüncü faktörde .69 ile .26 arasında değiştiği görülmektedir. Hesaplanan tüm korelasyonlar .001 düzeyinde anlamlıdır. Her bir madde için üst % 27 ile alt % 27’ lik grupların madde ortalama puanları arasında yapılan t- testi sonuçlarından farkların tüm maddeler ve alt test toplam puanları için anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum her bir maddenin yüksek ve düşük toplam puanlı bireyleri maddelerin ölçülen özellikleri açısından yeterince iyi ayırt ettiğini göstermektedir.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin ölçek puanlarına ait betimsel istatistikler ile faktör puanları arasındaki ikili korelasyonlar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin Puanlarının Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Katsayıları

Ölçek	\bar{X}	S	Korelasyonlar			
			1	2	3	Toplam
1. İsyankar	71.25	25.89	-	.229**	.335**	.849**
2. Uyum	43.22	14.38		-	.391**	.638**
3. Sosyal Kaygı	43.76	11.83			-	.669**
Toplam	158.25	39.06				-

** $p < .01$

Tablo 4 incelendiğinde, ölçek ortalama puanının isyankar boyutu için 71.25, uyum boyutu için 43.22, sosyal kaygı için 43.76 ve toplam için 158.25’dir. Alt ölçek puanlarına bakıldığında .23 ile .39 arasında olumlu ve .01 düzeyinde anlamlı ilişkiler olduğu, alt ölçek puanları ile toplam ölçek puanları arasında ise .64 ile .85 arasında korelasyonlar olduğu görülmektedir. İkinci alt test ile birinci alt test ($r=.23$, $p<.01$), üçüncü alt testle birinci alt test ($r=.34$, $p<.01$), üçüncü alt test ile ikinci alt test ($r=.39$, $p<.01$) arasında olumlu ve anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum, alt ölçeklerin istenmeyen davranışlarla ilgili görece birbirlerinden bağımsız yapıları ölçtüğü; herhangi bir alt boyuta ilişkin istenmeyen bazı davranışları yüksek olan bir çocuğun geneldeki istenmeyen davranışlarının da yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Okul öncesi dönemde kişiliğin büyük bir bölümünün oluşmuş olması bu dönemin önemini göstermektedir. Bu dönemde çocuğun kazandığı davranışlar onların ileride gösterecekleri davranışların habercisidir. Okulöncesi dönemde, yaş ve gelişim döneminin belirgin özellikleri olarak görülen istenmeyen bazı davranışların kalıcı hale gelmemesi ve kritik dönemde çözümlenmesi, ileride çocuğun ruh sağlığının iyi olabilmesi için önemlidir. Bu çalışma, 5–6 yaş dönemindeki çocukların istenmeyen bazı davranışlarının ortaya konulması için geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmek amacıyla yapılmıştır. Kastamonu İl merkezi ve ilçelerinde okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden 243 çocuk çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Verilerin analizinde SPSS 11.5 istatistik paket programı kullanılmıştır.

Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği, 3 faktörden (isyankar davranışlar, uyum ve sosyal kaygı) ve 73 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin öğretmenlere uygulanması ile geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlık kat sayısı toplamda .95 ve iki yarı test korelasyonu toplamda .82 olarak ortaya çıkmıştır. Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğindeki maddelerin madde-toplam korelasyonlarının .001 düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde Çocuk Davranışları Değerlendirme Ölçeği' nin okulöncesi dönemdeki çocukların istenmeyen bazı davranışlarını ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

Bu çalışmadan sonra Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin daha küçük ve daha büyük yaş gruplarını uygun formları geliştirilebilir.

5. KAYNAKLAR

1. Achenbach, T.M. (2001). *Child Behavior Checklist For Age 6–18*. ASERBA Univesity of Vermont. <<https://www3.parinc.com/default.aspx>> (2005, Kasım 23).
2. Akan, G. A. (2001). *7-12 Yaş Çocuklarında Görülen Uyum ve Davranış Bozuklukları ve Benlik Saygısı İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
3. Aslan, B. (1997). *Kurum Bakımında Bulunan Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı.
4. Babinski, L. M., Hartsough, C.S. ve Lambert, N.M. (1999). "Childhood Conduct Problems, Hyperactivity-Impulsivity and Inattention as Predictors of Adult Criminal Activity". *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*. 40(3): 347-355.
5. Barron, A.P. ve Earls, F. (1984). "The Relation of Temperament and Social Factors to Behavior Problems in Three-Year-Old Children". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 25(1):23–33.
6. Başaran, İ.E. (1974). *Eğitim psikolojisi*. (4. Basım). Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
7. Birmaher, B., Khetarpal, S., Brent, D., Cully, M., Balach, L., Kaufman, J. ve Neer, S.M. (1997). "The Screen For Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED): Scale Construction and Psychometric Characteristics." *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 36(4):545-553.
8. Büyüköztürk,Ş., Akgün, Ö.E., Özkahveci,Ö. Ve Demirel,F. (2004)."Güdülenme ve Öğrenme Stratejileri Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 4(2): 207-239.
9. Cai, X., Kaiser, A.P. ve Hancock T.B. (2004). "Parent and Teacher Agreement on Child Behavior Checklist Items in a Sample of Preschoolers From Low-Income and Predominantly African American Families." *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*. 33(2):303-312.

10. Çakmak, D. ve Saatçioğlu, Ö. (2003). *Yüksek Lisans İçin Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*. (No:5). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları.
11. Çelik, İ. (2003). *Öfke Tetikleyicileri Ölçeği (Bir Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması)*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
12. Douglas, J. (1989). *Behaviour Problems In Young Children*. London: Tavistock/Routledge.
13. Eisenberg, N., Fabes, R.A., Murphy, B.C., Shepard, S., Guthrie, I.K., Mazsk, P., Poulin, R. ve Jones, S. (1999). "Prediction of Elementary School Children's Socially Appropriate and Problem Behavior From Anger Reactions At Age 4-6 Years." *Journal of Applied Developmental Psychology*. 20(1): 119-142.
14. Fuchs-Beauchamp, K.D. (1996). "Preschoolers' Inferred Self-Esteem: The Behavioral Rating Scale of Presented Self-Esteem in Young Children." *The Journal of Genetic Psychology*. 157(2):204-210.
15. Greenberg, M.T., Domitrovich, C. ve Bumbarger, B. (2001). "Çocukluk Döneminde Psikolojik Sorunları Önleme." Çeviren: İlgin, Gökler. *Türk Psikoloji Bülteni* (2003). sayı:30-31:114-119.
16. Hammarberg, A. ve Hagekull, B. (2002). "The Relation Between Pre-school Teacher's Classroom Experiences and Their Perceived Control Over Child Behaviour." *Early Child Development and Care*.172:625-634.
17. Herrera, M. ve Little, E. (2005). "Behaviour Problems Across Home and Kindergarten in an Australian Sample." *Australian Journal of Educational and Developmental Psychology*. 5:77-90.
18. Humphreys, T. (1999). *Çocuk Eğitiminin Anahtarı: Özgüven*. (2. Baskı). Çeviren: Tanju ANAPA. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
19. Jones, K., Ling, M.Q. ve Charlton, T. (1999). "Professional Development in Response to Problem Behaviours in Primary and Special Schools in Singapore." *Journal of In-Service Education*. 25(1):55-68.
20. Kapçı, E.G. (1998). "Okul Öncesi Davranış Ölçeğinin Türk Çocuklarına Uyarlanması ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi." *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 5 (1):9-15.
21. Karaoğlu, M. (2002). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında İstenmeyen Davranışlar ve Yönetimi*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı.
22. La Greca, A.M. ve Stone, W.L. (1993). "Social Anxiety Scale for Children-Revised: Factor Structure and Concurrent Validity." *Journal of Clinical Child Psychology*. 22 (1): 17-27.
23. Lewis, M. (1990). "Çocuk Psikopatolojisinde Yeni Tartışmalar, Kültür ve Psikopatoloji." Çeviren: Nursel ORAL. *Türk Psikoloji Bülteni* (2003). sayı:30-31:120-129.
24. Lindholm, B.W. ve Touliatos, J. (1981). "Development of Children's Behavior Problems." *The Journal of Genetic Psychology*. 139:47-53.

25. Luk, S.L., Leung, P.W.L, Bacon-Shone, J., Chung, S.Y, Lee, P.W., Chen, S., Lieh-Mak, F., Ko, L., Wong, V.C.N. ve Yeung, C.Y. (1991). "Behaviour Disorder in Pre-School Children in Hong Kong a Two-Stage Epidemiological Study." *British Journal of Psychiatry*. 158:213-221.
26. McGee, R., Silva, P.A. ve Williams, S. (1984). "Behaviour Problems in a Population of Seven-Year-Old Children: Prevalence, Stability and Types of Disorder- A Research Report." *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 25(2):251-259.
27. Morgan, T.C. (1998). *Psikolojiye Giriş*. (12. Baskı). Yayın Sorumlusu: KARAKAŞ, S. Ankara: Metekson A.Ş.
28. Nelson, B., Martin, R.P., Hodge, S., Havill, V. ve Kamphaus, R. (1999). "Modeling the Prediction of Elementary School Adjustment From Preschool Temperament." *Personality and Individual Differences*. 26:687-700.
29. Öztürk, M. (1997). *Çocukluk Çağı Ruhsal Sorunları ve Bozuklukları. Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. (7. Basım). Editör: ÖZTÜRK, M.O. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
30. Pike, A., Iervolino, A.C., Eley, T.C., Price, T.S. ve Plomin, R. (2006). "Environmental Risk and Young Children's Cognitive and Behavioral Development." *International Journal of Behavioral Development*. 30 (1):55-66.
31. Reynolds, C.R. ve Kamphaus, R.V. (2004). *Parent Rating Scales Report Behavior Assessment System for Children*. <<http://ags.pearsonassessments.com/pdf/BASC2Parent-FeedbackReport.pdf>> (2005, Kasım 8).
32. Rothbart, M.K, Ahadi, S.A., Hershey, K.L. ve Fisher, P. (2001). "Investigations of Temperament at Three to Seven Years: The Children's Behavior Questionnaire." *Child Development*. 72(5):1394-1408.
33. Roza, S.J., Hofstra, M.B., Ende, J. ve Verhulst, F.C. (2003). "Stable Prediction of Mood and Anxiety Disorders Based on Behavioral and Emotional Problems in Childhood: A 14-Year Follow-Up During Childhood, Adolescence, and Young Adulthood." *The American Journal Of Psychiatry*. 160 (12):2116-2121.
34. Schinka, J.A. (1985). *Children's Problems Checklist. Psychological Assessment Resources*. <<https://www3.parinc.com/default.aspx>> (2005, Kasım 23).
35. Schmitz, S., Fulker, D.W., Plomin, R., Zahn-Waxler, C.R., Emde, R.N. ve Defries, J.C. (1999). "Temperament and Problem Behaviour During Early Childhood". *International Journal of Behavioral Development*. 23(2):333-355.
36. Şahin, H. (2004). "Saldırganlık Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması." *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*. 5(7):180-190.
37. Şener, Ş., Dereboy, Ç., Dereboy, İ.F. ve Sertcan, Y. (1995). "Conners Öğretmen Derecelendirme Ölçeği Türkçe Uyarlaması-1." *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 2(3):131-141.
38. Yalçıntaş, E. (2006). *Kendini Kontrol ve Atipik Davranışlar Ölçeğinin 24 ile 72 Aylık Arasında Olan Türk Otistik Çocukları İçin Uyarlama Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı.
39. Tezbaşaran, A.A. (1997). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu*. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

40. Yavuzer, H. (1985). *Çocuk Psikolojisi*. (2. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
41. Zahn-Waxler, C., Friedman, R.J., Cole, P.M., Mizuta, L. ve Hiruma, N. (1996). "Japanese and United States Preschool Children's Responses to Conflict and Distress." *Child Development*. 67:2462-2477.